

התקיעה בערב שבת

הרב יעקב שהם

הצטוינו לזכור את השבת ולקדשה. מצוה זו מחייבת לזכור את השבת על היין כמבואר בגמרא בפסחים (קו, א'), בערב ובבוקר. ובדברי הרמב"ם (שבת פכ"ט, ה"א) מבואר שגם הבדלה כלולה במצוה זו. ההבדלה בין הקודש לבין החול היא חלק מזכירת קדושת השבת והפיכתה ליום מובדל משאר ימות החול.

אם כן, עולה שקדושת השבת תחומה בקידוש ובהבדלה המכריזים על השבת בכניסתה ובצאתה.

המשנה בחולין (כו, ב') מלמדת כי עם כניסת השבת, מלבד הקידוש קיים מעשה נוסף ומשמעותי המכריז על בואה של השבת. התקיעה. עוד מבואר במשנה כי במקרה שיש שני ימים קדושים בזה אחר זה, התקיעה בשונה מקידוש, נעשית רק כאשר יש עלייה ברמת הקדושה בין שני הימים. ולכן משבת ליום טוב מבדילים ואין תוקעים, ומיום טוב לשבת תוקעים ואין מבדילים.

ותקיעה זו נועדה להבטיל את העם ממלאכה, כמבואר ברש"י, והיה מקום לחשוב שתקיעות אלו הן מעין תזכורת בעלמא, שנועדה להזכיר לעם

של הכהנים יעמוד כנגד העם, לזה קמ"ל שהכהנים מעמידים פנים כנגד פנים. ולפ"ז נראה לפרש את הספרי כאן, דקס"ד שיהיה נר באמצע ושלושה נרות מצדו לא בקו ישר, אלא 'פנים כנגד פנים', דהיינו שהרי המנורה עומדת ממזרח למערב, וס"ד שיעמיד שלושה קנים מצפון לדרום ולא יסתיר נר אחד את חברו מהנר האמצעי, ונראה כאילו הנר שבאמצע והם עומדים פנים כנגד פנים, ועל כך אומר הספרי שאין הדבר כן, אלא עושה 'מול ופנים' והיינו שעושה שלושה קנים בקו ישר עם האמצעי, ומעתה אין זה נראה כאילו הם דולקים פנים כנגד פנים, אלא 'מול כנגד פנים' כיון שהנר הראשון שליד האמצעי מסתיר את הנר שלאחריו.

שלא לעשות מלאכה. אך בדברי המשנה בערכין מבואר שתקיעות אלו של ערב שבת נחשבות לחלק ממנין התקיעות של בית המקדש. ומשמע מכך שתקיעות אלו הן בעלות משמעות החורגת מתזכורת גרידא.

ולכאורה יש להבין מדוע איננו נוהגים בתקיעות אלו. והיה מקום לומר שלמרות שבמשנה ובגמרא עסקו רבות בסדר התקיעות ובצורתן, מכל מקום אין בכך חובה גמורה לתקוע בדרך זו ולכן אנו יוצאים על ידי הצופרים, או על ידי הכרזה כמו שהזכיר המשנה ברורה (סי' רנו). אלא שאם אכן הצופר ושירי השבת המושמעים נחשבים לתקיעה, הרי שהיה צריך להפעיל את הצופרים גם כאשר חל יום טוב בערב שבת, שהרי המשנה בחולין אומרת בפירוש כי יום טוב שחל בערב שבת תוקעין ואין מבדילין, ואם כן היינו צריכים להפעיל הצופרים גם בחגים כאשר הם חלים בערבי שבתות.

נראה אם כן שהצופרים הם יותר בגדר 'זכר לדבר' ואינם נחשבים לקיום התקיעה, ונשאר להבין מדוע.

הרמב"ם כתב (שבת פ"ה הי"ח) וז"ל, כל מדינות ועיירות של ישראל תוקעין בהן שש תקיעות בע"ש, עכ"ל. מלשונו של הרמב"ם מבואר שחובה זו של תקיעות היא במדינות ועיירות של ישראל דווקא, ולא מדובר בחובה פרטית של כל אדם או כל קהילה שהיא. רק מדינה או עיר יהודית שם יש מקום לתקיעות אלו.

ובנוסף קרוב לזה איתא בשו"ע (או"ח סי' רנו), כשהיו ישראל בישובם היו תוקעים בערב שבת שש תקיעות, ע"כ. ומלשונו היה מקום לטעות, שדיני התקיעה אינם אלא כאשר ישראל נמצאים בארץ ישראל, אך בגמרא בשבת (לה, ב') מבואר שגם הבבלים היו תוקעים, והאור שמח הוכיח כן מדברי הגמרא בע"ז (ע' א'), עיי"ש.

ועל כל פנים, אפשר לומר שכל עוד חיו ישראל בערי הגויים, אין חיוב בתקיעות אלו ואם כן יש בזה משום נותן טעם מדוע לא נהגו בהן עד לדורנו. אך לכאורה אנו החיים בארץ ישראל, ובפרט בערים שומרות תורה ומצוות מדוע לא ננהג בתקיעות אלו.

נראה מכך שיש להעמיק יותר במשמעותן של התקיעות. לעיל הזכרנו שהתקיעות של ערב שבת נחשבות כחלק מתקיעות המקדש, ולכאורה מדוע? הרי התקיעות אינן אלא ענין לאנשים ולא למקדש ולכבודו. והנה, בסוגיא בשבת מבואר, שלאחר התקיעות, התוקע בעצמו אינו יכול להשיב את השופר לביתו כיוון שהשבת כבר נכנסה והשופר הוא מוקצה. למדים אנו מכך שתקיעות אלו אינן תזכורת, אלא הן מחייבות ומהוות קבלת שבת ציבורית, ומכאן שהצורה לקבלת השבת אינה כמצווה פרטית של כל יהודי ויהודי, אלא קבלת השבת היא אירוע ציבורי וכלל ישראלי.

משכך, מובן מאוד מדוע תקיעות השבת נספרות כחלק מתקיעות המקדש. תקיעות אלו המכריזות על קדושת השבת ומהוות את כניסתה עבור כל הציבור, יכולות להיחשב כחלק מתקיעות המקדש כיוון שהן תקיעות ציבוריות המחילות את הקודש גם מחוץ לבית המקדש. [ועיין בפרשיות המשכן ובספר ויקרא שהשבת והמקדש כרוכים זה בזה שוב ושוב].

ונראה, שזו הסיבה שאין מקום לחייב תקיעות אלו בימינו. כיוון שכל ענין התקיעות הוא בקבלת שבת ציבורית, וכאשר אין סמכות ציבורית ואי אפשר לחייב קבלת שבת על כל הציבור, שוב אין לה משמעות וגם אין בה חובה. אציין שכיוון שעושים 'זכר לדבר' בדמות הצפירות ושירי השבת, נראה שראוי לעשות כן גם ביום טוב החל להיות בערב שבת, כיוון ששכיח בזמנים אלו הבלבול והטעות להדליק הנרות משתחשך חלילה, ומה טוב להציל ישראל מחילול שבת בשוגג.

ואף שיש בזה משום השמעת קול, אך השולחן ערוך התיר בזה ואף הרמ"א היקל בזה במקום פסידא, ובפרט שהכל יודעים שאין אדם המפעיל הצופר באותה השעה של הצפירה, והוא מכון מאתמול וכפי שהתיר בזה הרמ"א בהעמדת שיעון מעורר שדרכו להעמיד מאתמול.